

До 25-літнього ювілею артистичної діяльності Миколи Садовського.

День 30 квітня, коли святковано в Києві 25-літній ювілей одного з корифеїв українського театру — Миколи Садовського, був справжнім святом української сцени, торжеством національної української штуки. В тих щирих, повних гарячого чуття й глибокої поваги до ювілята адресах, якими привитало славного артиста українське громадянство Києва, вилилось разом із тим признання великого значіння українського театру, яко одного з важніщих, поруч з літературою, чинників культурно-громадського життя на Україні. Шановано не самий тільки могутній талант, гордість і красу рідної сцени, шановано свідомого громадського діяча, який серед самих тяжких і несприятючих обставин високо ніс прапор національної штуки і доніс його чистим і світлим до радісних днів національного відродження, коли почали спадати кайдани з українського слова й з української сцени. Коли порівняти з тим, як святкуються ювілеї заслужених діячів у інших народів, більш щасливих своєю історичною долею та обставинами громадського життя, то те святкування, яке відбулось у вечорі 30 квітня в театрі «Товариства Грамотности» у Києві, може здатися скромним. Але коли оцінювати його з точки погляду наших обставин, коли взяти на увагу нашу матеріальну бідність, мале поширення національної свідомости в кругах інтелігенції, а з другого боку, коли пригадати той щирий відгук,

який зустріло ювілейне свято Садовського серед українських культурно громадських інституцій та публіки, то можемо сміливо сказати, що українці, як зуміли і змогли, достойно вшанували свого славного артиста в день його ювілею.

Українському театрові судилося відограти дуже значну роль в процесі розвитку національної свідомости й культури на Україні. І ця роль являється тим більш поважною, що розвиток нашого театру припав як раз на ті часи, коли українство терпіло найбільші урядові утиски, коли українське слово було заборонене для публічного вжитку в усіх сферах громадського життя й письменства. І українська сцена була довгий час самотнім місцем, де лунало українське слово і де перед широким світом виявлялась національна українська творчість. Український театр— старе зявище в житті українського народу. Всім відомі зразки релігійної драми, яка мала велику популярність на Україні ще в XVII столітті і звідти перейшла і до Московщини. Разом з інтермедіями на сцену входила й жива народня течія, і українська мова в них успішно конкуровала з книжно-схоластичною мовою релігійних містерій і драм. Відгуки старої української драми в формі вертепів заховались аж до половини XIX століття. Одночасно з відродженням української художественної літератури на переломі XVIII і XIX століть, відродився до нового життя й український театр: батько нової української літератури був разом і творцем нової української драми. На сцені полтавського театру в 1819 році було у-перве виставлено безсмертну «Наталку-Полтавку», яка й до-нині не сходить з репертуару українських труп. Перші начинателі й діячі української літератури— Квітка, Костомаров, Шевченко, Куліш— писали драматичні пьєси, і де-які з цих пьєс положили основу українському репертуару. В першій половині XIX століття не було ще українських постійних труп, а ставились українські пьєси аматорами, або артистами російських труп. На правобережній Україні існували ще й польсько-українські трупи; більш систематично почали відбуватись українські спектаклі тільки з початку 70 років (у Києві, Одесі, Харькові, Єлисаветі, Чернигові, Полтаві та ин.

містах). Новина справи, а головню—бідність репертуару, були, певно, одною з причин того, що український театр, яко постійний національно-культурний фактор, виступив на сцену так пізно. За те обставини склались так, що коли на початку 80-х років М. Л. Кропивницький заснував першу постійну українську труппу, з'явився ряд надзвичайно талановитих артистів і енергійних діячів, які одразу поставили молоде діло на твердий ґрунт і надали йому серйозний та ідейний характер. Одним з цих діячів, які віддали справі українського театру не тільки свій талант, але й всю свою енергію, всі сили свого інтелекта, був Микола Карпович Садовський, що 1882 року вступив до трупи М. Кропивницького і з цього часу нерозривно зв'язав своє ім'я з історією українського театру. Хроніка життя ювілята за останні 25 років, це—хроніка розвитку українського театру, його світлих моментів, його сумних пригод. І коли в глухі часи реакції 80-х років, серед загального пригноблення й тиші, засіяв блискучим світлом новий національний прапор—український театр, розбуджуючи національну свідомість в кругах української інтелігенції, то це в значній мірі—заслуга і М. Садовського. 80-ті роки були тріумфом українського театру, талантам діячів котрого співав діфірамби навіть А. Суворіп. Наслідком ріжних причин первісні 2—3 українські трупи роспалися на кілька дрібних труп, число яких з кожним роком зростало, і разом з росповсюдженням українського театру по всій Росії, став помічатись і його занепад. Великий інтерес, який розбудив наш театр в широких кругах громадянства, почали використовувати всякі людці, які не мали нічого спільного з ідейними змаганнями і не розуміли цих змагань, а коли додати ще спеціальні цензурні утиски, як от обмеження репертуару пьесами з народнього побуту, заборону пьес історичних та з життя інтелігенції, пьес перекладних, заборону грати на Україні, заборону давати самі українські спектаклі без російських, то нам стане зрозумілим, чому український театр, промайнувши блискучим метеором і одразу занявши поважне місце, яко культурно-національний чинник, уже з 90-х років почав упадати, репертуар його зводився переважно на етно-

графічно побутові пьеси, де на першому плані стояли «гопак та горілка», і замість предмету національних гордоців, український театр скоро зробився предметом суму та вболівань українських патріотів. Велика сила дрібних українських труп розсипалась по всій Росії, європейській і азійській, і популяризувала українську пісню й театр. Але більшість цих труп, що складались з неінтелігентних і малокультурних артистів, зовсім не дбала ні про які ідейні вимоги що до театру і сходила на становище опереткових або циганських труп. Де-які трупи просто почали виставляти російські оперетки, і то самого невисокого розбору. І коли український театр не занепав і не виродився зовсім, коли все ж таки його світлі традиції підтримувались серед 2—3 труп, то цим ми завдячуємо тому, що на чолі цих виїмкових труп стояли ідейні люде, творці сучасного українського театру — М. Кропивницький, М. Садовський та Оп. Саксаганський. Їх трупи підтримували серйозний інтерес і увагу українського громадянства до свого театру, вони служили школою й зразком для діячів народнього українського театру, — надзвичайно інтересного й відрядного зъявища, яке стало помічатись з кінця 90-х років на Україні, в формі аматорських українських вистав по селах. Найбільше часу й праці по організації й орудованню українською зразковою трупною положив поруч з «батьком» нашого театру М. Кропивницьким — Микола Садовський.

Микола Карпович Тобілевич (по сцені — Садовський) походить з родини, що дала українському театрові цілий ряд талановитих діячів: старший брат його — відомий український драматург і артист! — Іван Карпенко-Карий, молодший брат — Опанас — не менш відомий артист — Саксаганський. Микола Карпович родився 1856 року в селі Костоватій, херсонської губернії, де батько його був економом в одному панському маєтку. Молоді роки М. К. пройшли серед сільської обстанови, серед стіхійної атмосфери українського життя. Звідси, мабуть, його глибоке знання народньої мови, глибоке розуміння народньої психології, що дало

Йому потім спромозу витворити на сцені цілу галерею живих народних типів. На восьмому році М. К-ча віддали до повітової школи в Бобринці, де він пробув два роки. Після того його віддано до херсонської гімназії, а звідти, в залежності од родинних обставин, до елисаветградської реальної школи. Вже на гімназіяльній лаві в М. К-ча прокинувся інтерес до театру і, як каже в своїм нарисі д-ка Старицька-Черняхівська (Рада, ч. 99), він там уже заложив свій аматорський гурток, який виставляв українські пьєси. Реальної школи скінчити М. К-ові не довелось: в 1876 році розпочалась війна балканських славян з турками, і серед української молодіжі прокинувся рух іти заповогати братам—слав'янам. Багато пішло тоді молоді у волонтери до слав'янських повстанців, а трохи згодом, коли й Росія оповістила війну з турками,— до російської армії. Серед них був і М. К. 1877 року вступив він волонтером до 56 піхотного Житомирського полка, що стояв тоді в Бендерах. Полк цей пішов на війну, і разом з ним М. К. перебув усю кампанію, перейшов Дунай, боронив Шипку від Сулеймановської армії, побував у Константинополі. Повернувся М. К. до Росії в чині офіцера, кавалером георгієвського хреста. Свої вражіння з турецького походу через багацько років пізніше списав він у дуже цікавих споминах, друкованих торік у «Літературно-Науковому Вістнику». Ця ж війна натхнула його написати і перший літературний твір—поему «Шипка» (надруковано в збірнику «Рада» 1883 року¹). Повернувшись з війни, М. К. попередю перебував де-який час у Києві, де близько познайомився з місцевим українським товариством, а потім знов переїхав до Бендер, де служив при полку два роки. В Бендерах склався тоді невеликий аматорський гурток, який ставив переважно українсь-

---

¹) Перу М. К-ча належить переробка драми Писемського „Горькая судьбина“, під назвою „Никаандр Безщасний“; він же переробив для сцени „Снеїду“ Котляревського в комедію на 4 дії і тоголівську „Повѣсть о томъ, какъ поссорился Иванъ Ивановичъ съ Иваномъ Никифоровичемъ“. Останніми часами він переклав „Ревизора“ Гоголя на українську мову.

кі пьєси. Тут перебувала тоді і робила перші кроки на сцені, яко аматорка, М. Заньковецька. Молодий офіцер мав великий успіх на сцені, і всі почали пророкувати йому славу будучність. Все промовляло в ньому за тим: і чудова гра, і прекрасний баритоновий голос, і показна гарна постать. В душі М. К-ча почалось вагання. Його з непереможною силою потягло на сцену, і цей запал до театру переміг нарешті всі інші інтереси: 1881 року М. К. покинув військову службу і через кілька місяців після цього уже вступив до трупи Ашкареґка, що грала тоді в Кременчуці. В цій трупі був і давній знайомий М. К-ча, його земляк Марко Кропивницький. В 1882 року Кропивницький разом з М. К-чем складають власну *українську* трупу, здобувши незадовго перед тим дозвіл у Лоріс-Мелікова давати українські вистави, заборонені для професійних труп по указу 1876 року. 1882 рік одкриває собою нову еру в історії українського театру, звязану з самих перших своїх днів з імям М. К-ча. До цієї трупи вступили: М. Заньковецька, Вірина, Маркова, Світлов-Стоян. З 1883 року орудування трупою взяв на себе М. Старицький і давав з нею вистави по великих містах України, почавши з Києва. В тому ж таки році вступили до трупи нові великі сили, брати М. К-ча — Іван (Карпенко-Карий) та Опанас (Саксаганський). Трупа мала величезний успіх. У 1885 році на чолі трупи знову став Кропивницький. В її складі були крім нього: М. К., Заньковецька, Саксаганський. В 1886 році ця трупа побувала в Петербурзі і викликала там справжній фурор. У 1888 році трупа роспалася і з неї виділилося цілих 3 трупи: Садовського (куди увійшли головні сили — Заньковецька, Затиркевич, Мова, Левицький, Загорський та др.), Кропивницького і Саксаганського. 10 років стояв М. К. на чолі власної трупи. Серед того занепаду, який розпочався в українському театрі в ці часи, коли намножилась велика сила українських труп, трупа М. К-ча оставалась взірцевою для всіх інших; серед обмеженого українського репертуара він вибірав пьєси, які не принижували повагу українського театру, постановка пьєс відзначалась серйозним характером, без грубого шаржування і пересади. Його трупа була

сиравжньою школою для починаючих сил і зразком для інших труп. Можна сміливо сказати, що «время люте» українського театру перебув М. К. з честю і підтримав ідейні традиції рідної сцени. В 1898 році М. К. зєднався з своїми братами, Іваном К-чем та Опанасом К-чем, і вони знов почали орудувати одною великою спільною трупною. На де-який час вступали до них і М. Заньковецька з М. Кропивницьким. Ці часи воскресили триумфи 1865—86 років.

В 1905 році М. К-ча закликано до Галичини на посаду директора тамошньої української трупи. Разом з ним поїхала на гастролі і М. Заньковецька. Не вважаючи на те, що в Галичині існує всього одна українська трупа, яка одержує субсидію від сейму, галицько-український театр ніколи не стояв на тій висоті, на якій стоять навіть другорядні українські трупи в Росії. Ні талантів, ні школи, ні навіть репертуару, який відповідав би тим вимогам, які можна поставити до одинокої субсидованої трупи (невважаючи на те, що в Галичині український театр сливе не зазнає ніяких обмежень). Про низький рівень галицького театру писали й самі галичане, наприклад Ів. Франко (В Літ.-Н. Вістнику). М. К. за час свого побуту в Галичині (1905-6 роки) положив чимало пильної режисерської праці для вироблення доброї сценичної школи, для оновлення репертуару новими українськими пьесами, для очищення галицького театру од засмічення його німецько-польськими оперетковими пьесами.

Повернувшись з Галичини, М. К. заснував на Україні нову трупу, зложену переважно з молодих сил. Це найкраща зараз українська трупа. З нею М. К. грав останній сезон у Києві. У свій репертуар ця трупа ввела деякі новини, між иншим, і перекладні пьеси. В останні часи в українській пресі (переважно на сторінках «Ради») почали все частіше й частіше озиватись голоси за потребою оновити український репертуар перекладами світових пьес західноєвропейських і російських, які більше відповідають характеру сучасного моменту і більше цікаві для нашого громадянства. Разом із тим роблено переоцінку старих українських пьес, приходячи до висновку, що більшість їх пе-

рестаріла і не задовольняє вже сучасного глядача. М. К. пильно прислухається до цих голосів, але вважає, що не можна одразу робити перевероту, бо це було б понад сили для теперішніх українських артистів, що виховались на народньому українському репертуарі і не можуть раптом перейти виключно на так звані «салонні пьєси». Проте М. К. намагається поставити свою трупку на новий шлях і поступнево вводити у свій репертуар чім далі то все більше нових і перекладних пьєс. Віп марить про широкий і всебічний розвиток українського театру, про те, щоб зробити його справді храмом національної української штуки, придбати йому таке значіння, яке має, наприклад, театр російський. В цьому бажанні на стороні М. К-ча всі сімпатії українського громадянства.

Ми в коротких рисах спробували накреслити діяльність М. К-ча яко режисера і орударя українськими труппами. Заслуги його на цім полі стали цілком ясні широкому громадянству тільки тепер, коли преса зазначила їх і виявила перед українськими читачами. Ці заслуги будуть достойно оцінені істориком української культури й української самосвідомости, для якої праця М. К-ча над українським театром зробила дуже багато. За те як артист М. К. відомий по всій Україні і далеко по-за її межами. Імя його стоїть в ряді найбільших сучасних артистів усього світу. І коли слава його обмежується тільки Росією та Галичиною, то це через те, що М. К-ч артист *український*: він добровільно й свідомо присвятив себе рідній сцені, зрікшись «великих і богатих милостей», які йому обіцяно, коли закликано на російську (навіть на імператорську) сцену. Він наш, неподільно наш, і втративши, може, через те всесвітню славу, він заслужив собі найбільшу пошану од рідного громадянства.

«Як артист, говорить д-ка Старицька-Черняхівська, Садовський—глибоко національний український талант. Краса його— його народність. Кожний художник-маляр має свій власний колоріт, і той колоріт надає відому красу й оригінальність його творові. Такий колорітний артист і Садовський. По силі драма-

тичної передачі психології людини, по колоритності гри,—він має мало рівних собі серед артистів російських. Це чисто український національний талант. Цими словами ми не хочемо сказати, що талант Садовського обмежується виконанням самих народних типів: хто бачив Садовського у «Богдані Хмельницькому», у «Саві Чалому», у «Бондарівні», той знає, як оживає в його передачі тип українського козака, що лишив свій образ у думах, у народних піснях; хто бачив його в водевілі «Ковбаса та чарка», той бачив живого українського підпанка; навіть статський совітник Михайло в «Суєті» виходить у Садовського типічнішим «тоже малороссом»...

«Особлива прикмета таланту М. К-ча, говорить другий автор, ¹⁾ є в тому, що він у кожній ролі перш за все дає загальний тип. В його артистичних креаціях коли й не стає часами детального, філігранного розроблення, за те завжди дивує надзвичайна цілість загального типу,—він перш за все звертає увагу на загальні типові риси кожної ролі,—він переважно талант синтетичний, коли можна так висловитись. М. К-ч—артист на дуже драматичні ролі, переважно в цих ролях він не має собі конкурентів».

В галереї типів, утворених М. К-чем ми бачимо перш за все ряд історичних фігур, які оживають в інтерпретації великого артиста і яким він надає риси, властиві, як ми знаємо з історії, тим фігурам: Мазепа, Богдан Хмельницький, Сава Чалий стоять як живі в уяві кожного, хто мав велике естетичне задоволення бачити М. К-ча в цих ролях. Героїчні ролі козаків (Степан у «Невольнику», Тарас у «Бондарівні») виходять у М. К-ча як найкраще, чарують глядача стихійною силою, яка так і б'є з кожного руху, з кожного слова цих фігур, що переносять нас у далекі часи безпосереднього виявлення могутньої духовної та фізичної сили типів, утворених тогочасним українським життям. Таке ж глибоке вражіння робить М. К-ч і в побутових ролях,

---

¹⁾ Карифеи украинской сцены. К. 1901.

як драматичних (Дмитро Ковбань в «Несудилось», Лейба в «Жидівці-Вихрестці», Папас у «Бурлаці» та ин.), так і комічних (Микола в «Наталці-Полтавці», Мартин Боруля, Самрось—«Дві сім'ї», старшина в «По ревізії»). Гра М. К-ча—прекрасна артистична школа, на якій виховався ряд талановитих сучасних артистів українського театру.

Всі заслуги М. К. як українського сценічного діяча були прекрасно схарактеризовані в адресах, читаних на святкуванні його 25-літнього ювілею. В оцінці його діяльності зійшлися різні українські інституції та окремі особи, що взяли участь в ювілейному святкуванні.

Святкування ювілею було призначено на 30 апріля, в той самий вечір, коли відбувся й бенефіс М. К., одночасно з прощальною виставою труппи на закінчення зимового сезону в театрі Товариства Грамотности у Києві. Місцеві київські газети — українська «Рада» і російські «Кієвскій Голосъ» та «Кієвская Мысль» присвятили в цей день статті ювілятові і подали його портрети. У вечорі мали йти пьєси: уривок з «Богдана Хмельницького», «Зімовий вечір» і «По ревізії». Після першого акту на сцену виступили депутації, вийшла вся труппа і почалось читання адрес та привітань. Були прочитані адреси від: 1) труппи М. К. Садовського, 2) труппи О. Саксаганського, 3) українського громадянства міста Києва, 4) «Наукового Товариства імени Шевченка» у Львові, 5) «Товариства прихильників української літератури, науки і штуки» у Львові, 6) редакції «Літературно-Наукового Вістника», 7) товариства «Просвіта» у Києві, 8) Київського «Общества Грамотности», 9) редакції «Рада», 10) Музично-драматичної школи Миколи Лисенка в Києві, 11) студентської української громади київського університета, 12) Ніжинської української шкільної молоді, 13) Української громади київської Духовної Академії, 14) Кружка аматорів у Чернигові, 15) групи євреїв-націоналістів у Києві. Од редакції місячника «Україна» було прочитано таке привітання:

«Високоповажний Добродію, Микола Карпович! В той день, коли справляється святкування 25-літньої Вашої праці на тяжкій дорозі української сцени, коли разом з цим пригадуються всі тернисті шляхи, по яких мусила ступати в ці годи усяка культурна робота на Україні,—журнал «Україна», як наслідник журналу «Кіевская Старина», що, 25 год стоючи на обороні інтересів рідного краю, був свідком всієї праці земляків для добування кращої долі своїй неньці, не може не відгукнутись до Вас, Дорогий земляче, з своїм сердечним привітанням, не може не сказати Вам од щирого серця: *велике спасибі* славетному артистові, великому борцеві в обороні рідного слова, щирому робітникові на дорогій всім нам ниві національного розвою України».

Разом з читанням адрес було піднесено ювілятові кілька дарунків—вінки й великий його портрет олійними фарбами, роботи художника Проценка. Після адрес було прочитано привітання, надіслані з різних місць по телеграфу .од: 1) Драматичного гурта на заводах Ельворті в Єлисаветграді, 2) труппи Левицького з Александрії, 3) сімї Русових з Петербурга, 4) труппи Сагатовського, 5) редакції «Рідного Краю», 6) редакції «Світової Зірницї», 7) М. Аркаса, 8) товариства «Просвіта» в Миколаїві, 9) товариства «Просвіта» в Чернигові, 10) редакції журн. «В мірѣ искусствъ», 11) М. Кропивницького та багато інших. Було надіслано чимало листів, але їх уже не читано. Численна публіка, що з'явилась на ювілейну виставу, з ентузіазмом вітала М. К., гарячими оплесками зустрічала кожне привітання, і це читання адрес, повних самих щирих висловів і високої оцінки заслуг ювілята, зустрінуте з гарячим співчуттям усією публікою, послужило доказом того духовного звязку, який витворився між великим діячем української сцени і його широкою аудиторією.

Ювілей застав М. К. в повному розцвіті сил, серед енергійної праці на користь тому ділові, якому він прослужив чверть віка. І єсть повні підстави сподіватись, що й дальша його робота буде так само користна, — і навіть більш успішна серед по-

вих вільніших обставин громадського життя на Україні, як і все попереднє служення його рідному народові. Те гаряче співчуття й глибоке признання, яким зустріло українське громадянство перший чвертьвіковий ювілей Миколи Карповича, нехай послужать йому моральною підпорою для дальшої праці!

Д. Дорошенко.
